

ἀκριβείας καὶ πίστει ἀπεικονίζει ἡ φωτόγραφικὴ μηχανή. Οἱ τελειόφρονοι τοῦ καθηγητοῦ Goldhacker ἀπέρριψάν ποτε τὴν προτροπὴν, ὅπως συνθέσουν μᾶλλον προσωπικὴν βιογραφίαν ἑαυτῶν, προβαλόντες ὅτι ἐφροβούντο μὴ ἀποκαλύψουν ὑπὲρ τὸ δέον τὸν ψυχικὸν αὐτῶν κόσμον. «Γόττε ἀφήσατε» ἀπήντησεν ἐκεῖνος. «Ὅ,τι δυνατόν νὰ μοι εἴπητε περὶ ὑμῶν αὐτῶν δὲν ἔχει δι' ἐμὲ ἐνδιαφέρειν». Πράγματι, πᾶσαι αἱ αὐτοερμηνεῖαι τοῦ ἀνθρώπου στηρίζονται ἐπὶ προοπτικῆς πολὺ περιορισμένης· ἰδίᾳ δ' ὁμοίως αἱ τοῦ ἐφήβου. Φυσικᾶ εὐρίσκεται πλησιέστερον πρὸς ἑαυτὸν παντὸς ἄλλου ἕξωθεν θεωμένου αὐτόν. Ἄλλὰ καὶ ὁ ἴδιος μόνον τὴν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας κίνησιν βλέπει. Ἐἰς αὐτὸν κατανοητὸν εἶναι ἐν πρώτοις μόνον ὅ,τι βιωτὴ ὡς συνειδητὴν συνάρτησιν. Ἄλλ' οὔτε ὁ ἰδιάζων εἰς αὐτὸν χαρακτήρ τῆς φύσεως αὐτοῦ οὔτε αἱ βαθύτεραι συναρτήσεις τῶν ἐλατηρίων αὐτοῦ εὐρηνται ἐν τῷ φωτεινῷ τούτῳ στρώματι. Ἐκαστος κατανοεῖ σαφέστατα ἐν ἑαυτῷ ὅ,τι προσλαμβάνει τὴν σαφῶς συνειδητὴν μορφήν τοῦ ἀναλογισμοῦ τῆς σχέσεως τῶν μέσων πρὸς τὴν σκοπὴν. Τοιοῦτος τρόπος — ὁ Max-Weber καλεῖ αὐτὸν τὸ κατὰ λόγον σκοπεῖον — παρέχει τὴν εὐνοικωτάτην περίπτωσιν πρὸς τὴν κατανόησιν.

Ἢ ἐκ τῆς ὀργανικῆς ὁλότητος ἀπορρέουσα ἐνότης μεταξὺ τοῦ δεδομένου σκοποῦ καὶ τῶν πρὸς τοῦτον ἀπαιτουμένων μέσων, ἀπερτελοῦν καθωρισμένα κατὰ αἰτιώδη νόμον, εἶναι ὡς πρὸς τὸ νόημα αὐτῆς ὅλως ἐναργής. Ἐὰν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἦτο μόνον τοιαύτη κατὰ λόγον συνάρτησις, ὡς τινες τῶν ὀπαδῶν τῆς διαφωτίσεως ἐδέχοντο καὶ ἀκόμη δέχονται, τότε ἡ πνευματικὴ ὑφή, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ καθ' ἕκαστον άτομον, θὰ ἦτο εὐκάλον νὰ κατανοηθῆ μέχρι τοῦ βάθους αὐτῆς. Ἄλλ' ἤδη τὸ ἐρώτημα περὶ τοῦ πόθεν ἡ ὀέσις αὐτῆ τοῦ σκοποῦ (ἣν ἐδέχθημεν πρὸ μικροῦ ὡς τι «δεδομένον») ὁδηγεῖ εἰς βαθύτερα ἐλατήρια. Πολλάκις τὴν ἐν ταύτῃ ἐκδηλουμένην «ἀξιολογικὴν κατεύθυνσιν» δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν περαιτέρω ὅτε ἀποτελοῦσαν ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχουσαν καὶ πρωτογενῆ ροπὴν καὶ κατεύθυνσιν αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ἀτόμου. Μόνον τὰ κατ' ἐπιπολὴν ἐλατήρια ἡμῶν, οἱ κατὰ τύχην σκοποὶ ἡμῶν δύνανται νὰ ἀναχθοῦν εἰς ἐξωτερικὰ ἀποκλειστικῶς περιστατικά. Ἄλλ' ἡ ἀπόπειρα πρὸς διαπέρασιν τοῦ κατ' ἐπι-

πιγὴν στρώματος τούτου κατάγει ἤδη εἰς συναρτήσεις, αἵτινες τὸ κατ' ἀρχὰς ἀσυνειδήτου μόνον δι' ἐπισκεψέως καὶ καθόλου νοητικῆς ἐργασίας δύνανται νὰ ἀψωθοῦν εἰς τὴν συνειδήσειν».

2. Ἴδῃ λοιπὸν περὶ τῆς ὑποκειμενικῆς ὕφης προκειμένου ἀνάγκη νὰ καταγώμεθα ἐκ τῶν πλήρως συνειδητῶν συναρτήσεων καὶ ἐλατηρίων εἰς τὰ ὑποσυνειδήτα. Αὕτη εἶναι ἡ ὁδὸς, ἣν ἡ λεγομένη ψυχανάλυσις ἀνύψωσεν εἰς μεθοδικὴν ἀρχὴν θεμελιώδους σημασίας. Ὁ περιορισμὸς τοῦ «παρωλημένου» εἰς τὴν γενετήσιον ὁρμὴν εἶναι τυχαία σχεδὸν στένωσις καὶ συστολὴ τῆς ἐπόψεως, συνδεδεμένη πρὸς τὴν καταγωγὴν τῆς ψυχολογίας ταύτης ἀπὸ τοῦ ἐμπειρικοῦ πεδίου τῆς ψυχοπαθολογίας. Καθ' ἑαυτὴν δύναται ἡ ψυχολογία αὕτη «τοῦ βάθους» νὰ ἐκταθῆ κατὰ ποικίλας διευθύνσεις καὶ ἐπὶ διαφορώτατα περιεχόμενα. Ἐπίσκεψις καὶ αὐτοπαρατηρησιὰ εἶναι ἡ μέθοδος, διὰ τῆς ὁποίας καθιστῶμεν σαφετέρας ἐν τῇ συνειδήσει ἡμῶν ἐσκοτισμένας συναρτήσεις τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν βίου· διατὶ λ.χ. εἴμεθα σήμερον δύσθυμοι, διατὶ αἰσθανόμεθα παράδοξον ἀντιπάθειαν πρὸς ἄνθρωπὸν τινα, πόθεν κατάγεται ἰσχυρὸς τις πόθος ἐν ἡμῖν κ.λ. Ἴδῃ ἡ κάθοδος αὕτη εἰς τὸ ὑποσυνειδήτῳ δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς πρωταρχικὰ καὶ ἐξ ἀρχῆς ὑπάρχοντα φαινόμενα μὴ ἐπιδεχόμενα πλέον ἀνάλυσιν. Ἴν τοιαύτῃ περιπτώσει σημαίνουν ταῦτα τὰς σταθερὰς ψυχικὰς ἀρχὰς τῆς ψυχολογίας ἡμῶν: Γνωρίσματα τῆς φύσεως ἡμῶν καὶ θεμελιώδεις ὁρμάς, ἅτινα εἶναι δεδομένα μετ' αὐτοῦ τοῦ ψυχικοῦ ἡμῶν ὀργανισμοῦ, εἴτε ὡς ἀνθρώπιναι καθόλου εἴτε ὡς ἀτομικαὶ ιδιότητες.

3. Ἐὰν ἦτο πλάνη νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἐκ τῶν ὑποσυνειδητῶν τούτων βαθῶν τῆς αὐτοβιώσεως θὰ ἠδύναντο νὰ παραληφθοῦν ὅλα ἐκεῖνα, ἕσα ἀπαιτοῦνται πρὸς πλήρη κατανόησιν τῆς ζωικῆς ἐνότητος τοῦ κατ' ἕκαστον ἀτόμου. Καὶ εἰς αὐτὴν ἤδη τὴν βιολογίαν δὲν ἀρκεῖ πλέον ἡ ἀποδοχὴ ἐμμόνου ἀπλῶς τελολογίας· εἶναι ἠναγκασμένη νὰ ἀναγνωρίσῃ ὑπερκειμένην τι νὰ τελολογίαν (ὑπερκειμένας καὶ ἐπέκεινα τοῦ ἰδίου ὄντος διαβιβαζούσας συναρτήσεις νοήματος καὶ σκοπῶν ἐκφραστικῆς).

Εἰς παραπλησίαν θέσιν εὐρίσκεται καὶ ἡ ψυχολογία. Ἡ μακρὰ ἀκαρπία τῆς ψυχολογικῆς ζητήσεως ὀφείλεται εἰς τὴν παραγνώ-

ρισιν τοῦ Θεμελιώδους τούτου γεγονότος. Ἡ καθ' ἕκαστον ψυχὴ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων συγκειλωσμένη ἐν τῷ ἀντικειμενικῷ πνεύματι. Μόνον διὰ τῆς μεθέξεως καὶ κοινωνίας πρὸς αὐτὸ ἀποβαίνει αὐτὴ ἡ ἴδια ὑποκειμενικὸν πνεῦμα. Διότι τὴν καθ' ἕκαστον ψυχὴν καλοῦμεν ὑποκειμενικὸν πνεῦμα μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι «κατανωτή», ἐρμηνευτὴ, τ. ἔ. περιεκτικὴ νοήματος.

Τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα εἶναι πέρα τοῦ ἀτόμου χωροῦσα ἐνιαία ὁλότης, πέρα τοῦ ὑποκειμένου ἐκτεινομένη ὕψη, εἰς τὰ ἐπέκεινα τοῦ ἀτόμου ὑψισταμένη συνάρτησις νοήματος ἐκφραστικὴ καὶ ἐπενέργειαν ἀσκοῦσα. Ἰπάρχει μόνον ἐφ' ὅσον βιοῦται καὶ φέρεται ὑπὸ ζώντων ἀτόμων. Ἄλλ' ὑψίσταται πρὸ παντός καθ' ἕκαστον ἀτόμου καὶ σημαίνει δι' ἕκαστον αὐτῶν προϋπάρχον συμπλεγμα συνθηκῶν τῆς ζωῆς καὶ ἰθυόντων παραγόντων. Ἡ ἐνιαία αὐτοῦ ὁλότης ὡς ὕψη ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν αὐτῶν θεμελιωδῶν κατευθύνσεων, αἵτινες διέπουν καὶ τὸ άτομον. Ἄλλὰ τὸ ἀντικειμενικὸν νόημα τῆς ἀξίας, τὸ ὁποῖον προϋποθέτομεν ἐν αὐτῷ ὡς ὁμοίως καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καθωρισμένον περιεχόμενον, δὲν συλλαμβάνεται ὑπὸ ἐκάστου εἰς αὐτὸ συνηρθρωμένου ἀτόμου πλήρως καὶ ἰσομέτρως αὐτῇ. Τούναντιον μίᾳ τῶν σπουδαιοτάτων προϋποθέσεων τῆς ἐπιστήμης τοῦ πνεύματος εἶναι, ὅτι ἀντικειμενικὸν νόημα καὶ ὑποκειμενικῶς βιωθὲν νόημα δὲν συμπίπτουν ἐντελῶς πρὸς ἀλληλα. Παρὰ ταῦτα ἐν τοῖς δεσμοῖς, αἵτινες συνδέουν τὸ ἀντικειμενικὸν καὶ τὸ ὑποκειμενικὸν πνεῦμα πρὸς ἀλληλα, ἐν ταῖς μεταξὺ ὑποκειμένου καὶ ἀντικειμένου σχέσεσι ταύταις τῆς βιώσεως, διαμορφώσεως καὶ κατανοούσης ἐρμηνείας, ἔγκειται κυρίως εἰπεῖν ἡ πνευματικὴ ζωντανότης.

Ἡ κατανόησις δέον νὰ κινῆται περὶ τοὺς δεσμοὺς τούτους, καὶ ὅταν ἀκόμη τὸ ἐρμηνευτέον ὑποκείμενον διαμαρτάνῃ τοῦ ἀντικειμενικοῦ νοήματος (τοῦ νοήματος καθ' ἑαυτό). Ἐὰν μὲν ὀρμηθῶμεν ἀπὸ τοῦ ὑποκειμένου, τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα ἐκδηλοῦται ἐν αὐτῷ ὡς βίωμα καὶ ἐρμηνεία ἐπὶ τούτου ἰστηρισμένη· τἀνάπαλιν τὰ ἐπὶ μέρους ἐνεργήματα τοῦ ὑποκειμένου, τὰ περιέχοντα καὶ δημιουργοῦντα νόημα, καλοῦμεν ἐνεργήματα. Ἐὰν δ' ὀρμηθῶμεν ἀπὸ τοῦ (ὡς τοῦ αὐτοῦ προϋποτιθεμένου) ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, τὸ μὲν καθ' αὐτὸ ἰσχύον νόημα αὐτοῦ

καλοῦμεν περιεχόμενον, τὴν δὲ ἀντανάκλασιν αὐτοῦ ἐν τῇ βιούσῃ ψυχῇ ἐπενεργεῖα ν αὐτοῦ. Ὑποκείμενον, ἐν τῷ ὁποίῳ τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα μετὰ τοῦ ἐν αὐτῷ προϋποτιθεμένου περιεχομένου δὲν ἐγένετο ἔτι συνειδητόν, κέκτηται βιώματα διὰ τῶν ὁποίων δὲν ἐξαντλεῖται ἔτι τὸ περιεχόμενον τοῦτο· ὑφίσταται ἐπενεργείας, τῶν ὁποίων τὸ πλήρες νόημα δὲν κατανοεῖ ἀκόμη. Τὸ τοιοῦτον ὑποκείμενον ἐνεργεῖ μὲν τι ἴσως διὰ τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα, ἀλλὰ μόνον ἐξ ἐνστίκτου· κέκτηται λοιπὸν ἑλλιπῆ μόνον καὶ πρὸς τὸ περιεχόμενον ἐκεῖνο οὐχὶ ἰσόμετρον πνευματικὴν παραγωγικότητα καὶ νοήματος δημιουργικὴν δύναμιν. Ἐὰν θέλωμεν νὰ κατανοήσωμεν πλήρως ἄνθρωπον τινά, δὲν ἀρκεῖ νὰ ἀναπαραγάγωμεν ἐν ἡμῖν τὰς ἰδιαζούσας εἰς αὐτὸν ὑποκειμενικὰς βιώσεις τοῦ νοήματος καὶ νὰ συλλάβωμεν τὰς συναρτήσεις αὐτῶν· ἀνάγκη καὶ νὰ σκιαγραφήσωμεν αὐτὰς ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὸ (εἰς ἡμᾶς ἤδη προσεῖτον) ἀντικειμενικὸν νόημα καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς νοήματος παραστατικούς νόμους, οἵτινες ἰσχύουν καθ' ἑαυτοὺς, τ. ἔ. ἀνεξαρτήτως τοῦ βαθμοῦ τῆς ὑποκειμενικῆς ὀριμότητος καὶ τῶν ἰδιαζουσῶν εἰς αὐτὴν βιώσεων. Ἀκριβῶς εἰπεῖν θὰ ἔπρεπε νὰ προβῶμεν καὶ εἰς διάκρισιν μετὰ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος ὡς ἱστορικῆς καὶ κοινωνικῆς π ρ α γ μ α τ ι κ ὄ τ η τ ο ς καὶ τοῦ κανονιστικοῦ ἢ δεοντολογικοῦ πνεύματος ὡς ἰ δ α ν ι κ ο ὕ α ἰ τ ῆ μ α τ ο ς ἐπ' ἐκεῖνου στηριζομένου (πρβλ. κατωτέρω ἀριθ. 4). Ἀμφότερα ἔχουν συγχωνευθῆ ἐν τῇ ἐνιαίᾳ ὀλότητι, ἐν τῇ ὑφῇ τοῦ πέρα τοῦ ἀτόμου ἐκάστου χωροῦντος πνεύματος εἰς μίαν ζωϊκὴν ἐνότητα.

Τὰ στάδια τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος ἐκτείνονται ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν ἐν τῇ συνήθει σημασίᾳ μέχρι τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἱστορικοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων, ἴσως δὲ καὶ πέρα τῶν ἡμετέρων «ἀνωτάτων κατ' αἰσθησιν ὀρίων».

α) Ἦδη ὡς φυσικὸν ὄν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς κατὰ παράδοσιν βιολογίας οὐδαμῶς εἶναι ὁ καθ' ἑαστον ἄνθρωπος ἀποτελεσθένον σύστημα ἢ ὑφή. Εἶναι πεπρωκισμένος διὰ σωματικῶν καὶ ψυχικῶν ὀργάνων, ἅπερ ὀδηγοῦν πέρα τοῦ ἀτόμου. Τὸ νόημα δ' ὁμῶς τῶν συναρτήσεων τούτων δὲν εἶναι ἐκ τῶν προτέρων παρὸν ἐν

αὐτῷ ὑπὸ τὴν μορφήν συμμετρίων βιωμάτων αὐτοῦ, ἀλλ' ἀντιπροσωπεύεται ἐν τῇ συνειδήσει αὐτοῦ κατ' ἰδιάζοντα μόνον τρόπον. Ἀ.χ. τρεφόμεθα οὐχὶ ἔνεκα ἐναργοῦς θέσεως τοῦ σκοποῦ, ἀλλὰ κινούμενοι ὑπὸ συναισθηματικῶν ρυθμιστῶν, οἵτινες συνδέονται πρὸς τὴν ζήτησιν καὶ πρόσληψιν τῆς τροφῆς. Ἐχομεν γενετησίους ὁρμὰς καὶ ἀγαπῶμεν τοὺς ἐκγόνους οὐχὶ ἐκ βουλήσεως πρὸς ἀναπαραγωγὴν, ἀλλ' ἐξ ἐμφύτων ἐνστίκτων, ἅπερ κινοῦν ἡμᾶς μέσῳ σκοτεινῶν συναισθηματικῶν παρορμήσεων πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτῆν. Τὸ νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὴν φύσιν συνείδησιν τῶν πρὸς νόημα ροπῶν τούτων εἶναι μεταφυσικὴ ποίησις. Καὶ ταῦτα μὲν δύνανται νὰ ἔχουν ὡς θέλουν: Ἐν ἡμῖν ἡ συνείδησις αὕτη δημιουργεῖται μόνον διὰ τοῦ ἐπιλογισμοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης, Ἐν τῷ πρωταρχικῷ, τῷ ἀφελεί συνειδῶτι ἀναπληροῦνται οἶονεὶ ὑπαδηλούμεναι νοήματος δηλωτικαὶ συναρτήσεις διὰ συναισθηματικῶν βιώσεων καὶ ὁρμῶν, ἐν αἷς ἄρχει περικεκαλυμμένον νόημα.

Κατὰ ταῦτα ἡ πρωτογενεστάτη μορφή, ὑφ' ἣν τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα εἰσβάλλει εἰς τὴν συνάρτησιν τῆς ἀτομικῆς ὑφῆς, εἶναι τὸ ἐνστικτον. Περὶ αὐτοῦ ἰσχύει ὅ,τι εἴπομεν περὶ τῶν ἀσυμμέτρων καὶ ἑλλιπῶν βιώσεων τοῦ νοήματος. Διότι ἡ ὑποκειμενικὴ πλευρὰ τῆς βιώσεως δὲν συμπίπτει πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν ἐνέργειαν καὶ πρὸς τὸ εἰς νόημα περιεχόμενον. Τὸ ἀτομον δύναται νὰ ἀκολουθῇ τὸ ἐνστικτον, χωρὶς νὰ κατανοῇ τί οὕτω ἀντικειμενικῶς ἐνεργεῖ. Ἐν τῇ πρὸς ὀρέψιν ὁρμῇ οὐδεμία ἐνυπάρχει γνῶσις τῶν τρόπων, καθ' οὓς τελεῖται ἡ φυσιολογικὴ ἀνταμοιβὴ τῆς ὕλης. Ἐν τῷ γενετησίῳ ἐνστίκτῳ οὐδὲν εὔρηται ἔχνος ὑποκειμενικῆς βουλήσεως πρὸς συντήρησιν τοῦ εἶδους. Ἐν μᾶλλον λέξει ἡ ὑποκειμενικὴ τελολογία δὲν συμπίπτει πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν. Ἡ δὲ ἡδύνατό τις νὰ ὁμιλήσῃ ἤδη ἐνταῦθα περὶ «δόλου τῆς φύσεως», ὡς ὁ Ἰσραήλ ὁμιλεῖ περὶ «δόλου τοῦ λόγου». Αὕτη ὑπάγει τὴν ὑποκειμενικὴν τελολογίαν τῶν καθ' ἕκαστον ὄντων εἰς τὴν ὑπερκειμένην καὶ εὔρυτέραν τελολογίαν αὐτῆς. Τὸ νόημα ἐνστίκτου τινὸς «κατανοοῦμεν» οὐχὶ ἀπλῶς ἐκ τῶν στοιχείων τῶν ἀποτελοῦντων τὸ βίωμα αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον ἐκ

τῆς νοήματος δηλωτικῆς λειτουργίας αὐτοῦ ἐν τῇ «οἰκονομίᾳ τῆς φύσεως».. Τὸ ἐνατικτὸν ἐχρησίμευσεν ἡμῖν μόνον ὡς παράδειγμα. Ἡ ψυχικὴ συγκρότησις τοῦ καθ' ἕκαστον ὄντος εἶναι γενικῶς εἰπεῖν ἀπ' ἀρχῆς τοιαύτη, ὥστε ὑπεράνω τῆς ἀτομικῆς αὐτοῦ ὕψης ἐκτείνεται εὐρυτέρα ὑπερατομικὴ ὕψη, ἧς τὸ νόημα δὲν βιοῦται ἀμέσως, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς γνώσεως πέρα τοῦ ἀτόμου ἐκάστου χωρουσῶν συναρτήσεων, κατ' ἀκολουθίαν δύναται νὰ βιωθῇ οἶονεὶ ἐπὶ ἀνωτέρας πνευματικῆς βαθμῆδος. Πᾶσαι αἱ ἐν στενωτέρα ἐννοίᾳ βιολογικαὶ ἐξαρτήσεις τῆς ψυχῆς ἀνήκουν ἐνταῦθα. Βεβαίως ἐξυπηρετοῦν «τὸ νόημα» τῆς αὐτοσυντηρησίας τοῦ ἀτόμου. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀκόμη δὲν θὰ ἦτο δυνατόν, ἐὰν ἡ φύσις αὐτὴ δὲν ἀπετέλει ζωϊκὸν ὄλον καὶ ἐὰν δὲν καθίστα δυνατὴν τὴν προσαρμογὴν τῆς ἀτομικῆς ὕψης πρὸς τὸ ἐπέκεινα τοῦ ἀτόμου ἐκτεινόμενον. Τὸν ἀτομικὸν βίον δύναται τις νὰ «κατανοήσῃ» μόνον ἐφ' ὅσον βλέπει αὐτὸν ἐν τῇ συναφείᾳ τῶν ἐξαρτήσεων τούτων. Ἦδη δὲ μεταξὺ περιβάλλοντος καὶ καθ' ἕκαστον ὄντος ἐπικρατεῖ ἀμοιβαία σχέσις ἀναφερομένη εἰς τὴν ὕψην.

β) Ἡ ἐν στενωτέρα ἐννοίᾳ πνευματικὴ βαθμὶς εἶναι συνέχεια μόνον καὶ ἐπίτασις κατευθύνσεων νοήματος δηλωτικῶν, αἵτινες ἐνυπάρχουν ἤδη ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς καλουμένης φύσεως. Ἀλλ' ὄλου τοῦ ἐξ ἀντικειμένου πνευματικοῦ βίου φορεὺς εἶναι ἡ κοινωνία, τῶν τυχῶν τῆς ὁποίας ἱστορικὸν προῖον εἶναι οὗτος. Τὸν καθ' ἕκαστον ἄνθρωπον δυνάμεθα νὰ κατανοήσωμεν μόνον ἐὰν ἐξετάζωμεν αὐτὸν ἀείποτε ἐν τῇ συγκλώσει καὶ συμπλοκῇ αὐτοῦ πρὸς τὴν κοινωνίαν, πρὸς ἣν τελεῖ συνδεδεμένος δι' ἀλληλεπιδράσεως καὶ ἀλληλεγγύης, διὰ λήψεως καὶ παροχῆς, δι' ὑποβολῆς καὶ μιμήσεως, διὰ τοῦ καθοδηγεῖν αὐτὴν καὶ τοῦ ὑπ' αὐτῆς καθοδηγεῖσθαι. Τὸ ὄλον τοῦτο οὐδέποτε εἶναι ἰσομέτρως παρὸν ἐν τῷ βιώματι τοῦ καθ' ἕκαστον ἀτόμου, ἀλλ' ἀείποτε ἐν σκιαγραφίᾳ τινὶ μόνον, ἐκδηλουμένη διὰ σχέσεων ἐξαρτήσεως ἀπ' αὐτοῦ ἢ ἀγῶνος κατ' αὐτοῦ. Πρὸς τούτοις ἐν ταῖς μ ο ρ φ α ῖ ς ταύτης κοινωνικῆς ἐξαρτήσεως ρεεὶ πραγματικὸν περιεχόμενον νοήματος. Καὶ τοῦτο δ' ὁμῶς οὐδέποτε βιοῦται παντελῶς, ἀλλ' ἐν τῇ ἐπὶ τὸν καθ' ἕκαστον ἐπενεργείᾳ αὐτοῦ μεταλλάσσει καὶ μετασχηματίζεται εἰς ἰδιαζόντας τρόπους βιώσεως, μάλιστα δὲ καὶ δύναται τὸ κατ' ἀρχὰς περιε-

κτικὸν νοήματος Ἀντικειμενικὸν νὰ καταστῆ κατὰ τὴν σύμπτωσιν ταύτην αὐτοῦ πρὸς νέους ὑποκειμενικοὺς σχηματισμοὺς ἀντικρυς ἐχθρικὸν πρὸς τὸ νόημα.

«Ὁ λόγος γίνεται ἀνοησία καὶ ἡ εὐεργεσία πληγή.
Δυστυχισμένοι ὅσοι εἶναι ἐπίγονοι.»

Ἀπέναντι τοῦ κοινωνικοῦ καὶ ἱστορικοῦ τούτου πλέγματος κατανόησις διατρέβουσα περὶ τὸ τυχαῖον τῶν ὑποκειμενικῶν βιώσεων ὅα ἦτο ἀπλῆ κατ' ἐπιφάνειαν ἐποψίς. Ὁ βίων αὐτὸς δύναται νὰ τελῆ περιορισμένος ἐν τοιαύτῃ στενότητι. Ἄλλ' ὁ ἐρμηνεύων δέον νὰ ἐξετάζη τὸ περιεχόμενον τῶν ὑπ' ἐκείνου προευρεθεισῶν, ἅτε πρὸ αὐτοῦ ὑφισταμένων, δυνάμεων καὶ αὐτῶ μόνον νὰ διαφωτίζῃ τὸ πλήρες νόημα τῆς ἐν αὐταῖς ἀυξήσεως αὐτοῦ ἢ τοῦ κατ' αὐτῶν ἀγῶνος. Ἄλλως ἡ ἱστορικὴ πραγματεία παραμένει ξηρὰ τις πραγματικὴ ἐκθεσις ἀμοιρος νοήματος. Ὅσῳ περισσύτερα ἐκ τῶν ὑπερατομικῶν τούτων συστημάτων προσλαμβάνει ὁ καθ' ἕνα ἄνθρωπος εἰς τὴν συνειδητὴν αὐτοῦ ψυχικὴν συναρμογὴν ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς γνώσεως καὶ τοῦ πρὸς αὐτὴν συνδεομένου βιώματος, τόσῳ εὐρύτερος καθίσταται ὁ πνευματικὸς βίος αὐτοῦ, τόσῳ ἰκανώτερος ἀποβαίνει ἵνα κατανοῇ τὴν ἐξάρτησιν τοῦ ὑποκειμενικοῦ βίου αὐτοῦ καὶ τόσῳ μᾶλλον δέον καὶ ὁ ξένος, ὁ ἐπιθυμῶν νὰ κατανοήσῃ αὐτόν, νὰ παρακολουθήσῃ τὰς ἀνωτέρας ταύτας νοήματος δηλωτικὰς συναρτήσεις ἐν τῷ συνόλῳ τοῦ ἀτομικοῦ αὐτοῦ βίου. Τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα συνδέεται ἐνταῦθα πρὸς τὸ ὑποκειμενικὸν διὰ πλήθους συνειδητῶν ζωϊκῶν δεσμῶν· ἡ σύλληψις τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ γίνεται πληρεστέρα, ἢ ἐνέργεια δημιουργικωτέρα. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει καθίσταται ἐπὶ μᾶλλον δυσχερὴς ἢ καθαρῶς ὑφ' ἑαυτοῦ κατανοήσις τοῦ ἀνθρώπου τῇ βοήθειᾳ τῶν ἐν τῇ πρωτογενεῖ καταστάσει ἐνοικουσῶν μόνον ἀτομικῶν καὶ μόνον φυσικῶν ὁρμῶν.

4. Καὶ ὁμοίως ἡ κατανόησις αὕτη περιπλοκωτάτου πνευματικοῦ βίου δὲν ὅα κατωρθοῦτο, ἐὰν μὴ παρέμενον παρ' ἑλπὴν τὴν προϊούσαν περιπλοκὴν αἰώνια καὶ σταθερὰ θεμελιώδεις γραμμαι, αἵτινες χρησιμεύουν πάντοτε ὡς ἀφετηρίαι ἢ προσδιοριστικοὶ ὅροι τῆς κατανοήσεως. Αἱ σταθεραὶ αὗται γραμμαι αἰδρίζουσαι τὴν κατεύθυνσιν δύνανται νὰ παραληφθοῦν μόνον ἐκ τῆς ἐνιαίας ἀν-

θρωπίνης ύφης καὶ τῶν αὐτῇ προσιτῶν κατευθύνσεων τοῦ νοήμα-
 τος. Ἄλλ' εἶναι ἀνάγκη, ὡς ἐκ τῶν προειρημένων ἔπεται, νὰ διέ-
 πουν συγχρόνως τὰ συστήματα τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, ἀπὸ
 τῶν φυσικῶν βάσεων αὐτοῦ μέχρι τῶν ὑψίστων ζωνῶν. Ἀλλαις λέ-
 ξεσι, δεόν νὰ ὑπάρχουν γενικώταται καὶ αἰώνια κατευθύνσεις νοή-
 ματος, ἐὰν πρόκειται νὰ κατανοῶνται εἰδικὰ ἐν χρόνῳ ἐκτυπώματα
 καὶ ἐκφράσεις τῶν νοήματος δηλωτικῶν συναρτήσεων. Τὰ ἰδέας πε-
 ριεκτικὰ σημεῖα ταῦτα κατευθύνσεως εἶναι τὰ ἐξῆς δύο—ἀμοι-
 βαίως ἀπαιτοῦνται καὶ συμπληροῦνται ἀλλήλα· πρῶτον τὸ τῆς συν-
 ὄλου ζωϊκῆς ἐνότητος, καὶ δεύτερον τὸ τῆς ἐσωτερικῆς διαφορή-
 σεως τῆς ἐνότητος ταύτης καθ' ὠρισμένας κατευθύνσεις νοήματος,
 αἵτινες δεόν π ἄ ν τ ο τ ε νὰ εἶναι παροῦσαι, ἐὰν μέλλῃ νὰ ὑπάρχῃ
 καθ' ὄλου πνευματικὸς βίος. Ἀμφιβολία δυνατὸν νὰ ὑφίσταν-
 ται ὡς πρὸς τὰ ὄρια μόνον. Ἄλλ' αἱ ἀκόλουθοι ἐνέργειαι φαί-
 νονται ὅτι εἶναι οὐσιώδεις καὶ συστατικαὶ διὰ τὸν πνευματικὸν
 βίον τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι πανταχοῦ
 καὶ πάντοτε εὐρίσκομεν προϋπάρχοντα τὰ ἀντίστοιχα ἀξιολογικὰ
 πεδία κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διακεκριμένα ἀλλήλων διὰ τῆς δια-
 φορήσεως: οικονομικαὶ ἀξίαι, θεωρητικαὶ ἢ γνωσιολογικαὶ ἀξίαι,
 αἰσθητικαὶ ἀξίαι. Ὡς μορφαὶ τῆς κοινωνικῆς ἐξαρτήσεως προσ-
 τίθενται: κοινωνικαὶ ἀξίαι καὶ ἀξίαι σχετικαὶ πρὸς τὴν δύναμιν.
 Ὅπου πᾶσαι αὗται αἱ ἀλλήλων διακεκριμένα νοήματος δηλωτικαὶ
 κατευθύνσεις συμπέπτουν ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ πνευματικοῦ βίου
 ἐγκαινῶνται αἱ ὀρησκευτικαὶ καὶ ἠθικαὶ ἀξίαι· αἱ μὲν ὀρησκευτικαὶ
 ἐκφράζουσαι τὸ ὑψίστον νόημα τοῦ κόσμου, αἱ δὲ ἠθικαὶ ἐκφρά-
 ζουσαι τὴν ὑψίστην ἀξίαν τοῦ προσωπικοῦ βίου· ἐκεῖναι μὲν ἐν
 σχέσει πρὸς τοῦτον, αὗται δὲ ἐν σχέσει πρὸς κοσμικὸν σύνολον,
 οὐ προαίσθησιν ἔχομεν. Ἐφ' ὅσον ὁ πνευματικὸς βίος προσανατο-
 λίζεται ἢ πρέπει νὰ προσανατολίζεται αἰωνίως καὶ πανταχοῦ πρὸς
 τὴν ἀξιολογικὴν ταύτην ἱεραρχίαν, αἱ ἀξίαι αὗται ἐν τῇ ὑπὸ τῆς
 ψυχικῆς ὑφης δεδομένη συσχετίσει αὐτῶν πρὸς ἀλλήλας ἀποτελοῦν
 τὸ κανονιστικὸν πνεῦμα ὅπερ — ἵνα ὁμιλήσωμεν δι' εἰκόνας — αἰ-
 ωρεῖται ἐπὶ τοῦ ἐκάστοτε πραγματοποιηθέντος ἀντικειμενικοῦ ἐν
 τῇ ἱστορίᾳ πνεύματος ὡς ἰθύνουσα αὐτὸ δύναμις. Ἐφ' ὅσον ὁμοῦ
 ἐφαρμόζεται εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ ἀ ν θ ρ ω π ἱ κ ο σ μ ο υ

δὲν πρέπει νὰ φανταζώμεθα αὐτὸ ὡς στέρρὸν τινα καὶ ἀπλανῆ οὐρανὸν ἰδεῶν, ἀλλ' ὡς ὄργανισμὸν ἰδανικῶν μορφῶν ἢ καὶ ἐξατομικευμένων ἐντελεχειῶν. Ὁ κανονιστικὸς νόμος δὲν εἶναι τύπος τις (Κανὴ), ἀλλὰ μορφολογικὸς νόμος τῆς ζωῆς, ἰδανικῆ ὄντοτης, εἰς ἣν δύνανται καὶ πρέπει νὰ προσλαμβάνωνται ἀεὶ πλείονες ὑλοποιούντες ὡς εἰπεῖν καὶ αἰσθητοποιοῦντες παράγοντες, ἐὰν πρόκηται νὰ ἐκφράζεται ὁ ἀτομικὸς ἠθικὸς προορισμὸς ζῶντός τινος ὄντος, ἐν τῇ πνευματικῇ ὑλότητι τοῦ κόσμου.

Τὸ πρὸς τὸ ἠθικὸν πεδίον βῆμα τοῦτο δὲν ἐκβάλλει ἡμᾶς τῶν ὀρίων τῆς ψυχολογίας, ὡς θὰ ἠδύνατό τις νὰ υποθέσῃ. Διότι εἰς τὸ κατανοεῖν ἀνήκει ὅχι μόνον ἡ σχέσις πρὸς πάσας τὰς πραγματοποιηθείσας νοήματος δηλωτικὰς συναρτήσεις, πρὸς θς εἶναι συγκεκλωσμένος καὶ συνυφασμένος ὁ ἀτομικὸς πνευματικὸς βίος, ἀλλὰ καὶ ἡ σκιαγραφία ἀτομικότητός τινος ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν ἰδανικὴν αὐτῆς πνευματικὴν ὑφήν. Ἐνταῦθα ἀνάγκη πάλιν νὰ διακρίνωμεν τὸ μὲν ὅπόσον μέρος ἐκ τῆς ἰδανικῆς ταύτης ὑφῆς εἶναι παρὸν ἐν τῇ πραγματικῇ βιώσει τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀτόμου ὡς βίωμα τοῦ κανόνος, τοῦ Δέοντος, τὸ δὲ ὅπόσον μέρος ἐκ τῆς δυνατῆς ἰδανικῆς ὑφῆς ἐμφύχου τινὸς ὄντος εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἴδῃ ὑπερέχον καὶ ὑπερατομικοῦ πνευματικοῦ βίου μετέχον κατανοοῦν πνεῦμα. Ἐπιτοιαύτης βάσεως ἰστάμενοι τολμῶμεν νὰ ἀσκήσωμεν ἔλεγχον ἐπὶ ἐκείνων, ἅπερ ὁ Λούθηρος λ.χ. ἢ ὁ Πισμαρκ προέβαλον εἰς ἑαυτοὺς ὡς ἰδανικοὺς σκοπούς. Αὗτοι οἱ ἴδιοι δὲν ἠδύναντο ἴσως νὰ ἔχουν τοιαύτην συναίσθησιν καθήκοντος ἕνεκα τῆς ἱστορικῶς περιορισμένης ἐτι προοπτικῆς τῶν βιωμάτων τοῦ ὑποκειμενικοῦ αὐτῶν πνεύματος. Ἄλλ' ὁ παρατηρητὴς δύναται ἐπέκεινα τῆς βίωσης τοῦ δέοντος, ἐπέκεινα τῆς συναίσθησεως τοῦ καθήκοντος ὑπ' ἐκείνου, τὸν ὁποῖον θέλει νὰ ἐρμηνεύσῃ, νὰ καθορίσῃ ἐτι δι' αὐτὸν, διὰ τὴν ἰδιάζουσαν αὐτοῦ φύσιν τὸ τί ὄφειλε νὰ βιώσῃ, ὅποιαν συναίσθησιν καθήκοντος ἔδει νὰ ἔχῃ. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην δὲν κατανοεῖ αὐτὸν μόνον ἐκ τῆς πραγματικότητος τοῦ ἱστορικοῦ ἐξ ἀντικειμένου πνεύματος, ἀλλὰ καὶ προσμετρεῖ αὐτὸν πρὸς τὴν αἰσθητοποιηθεῖσαν καὶ συγκεκριμένην καταστάσαν ἰδανικὴν μορφήν, τὴν

ὅποιαν θὰ ἀπῆται τὸ κανονιστικὸν ἀντικειμενικὸν πνεῦμα.

Ἡ κατανόησις λοιπὸν τῆς καθ' ἕκαστον ψυχῆς ἐμφανίζεται ὡς τὰ μέγιστα περίπλοκος γνωστικῆ — ἐνέργεια. Τὰ ὑψίστα αὐτῆς σημεῖα κατευθύνσεως ἀποτελοῦν αἱ κανονιστικαὶ ἀξίαι, αἵτινες καθορίζουν τὰς αἰωνίας καὶ γενικωτάτας ροπὰς τοῦ νόηματος ὡς νόμοι. Τὴν δὲ βάσιν αὐτῆς ἔχει ἐν τῇ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐποπτειακῇ ἀναπαραγωγῇ τῶν βιωμάτων καὶ τῶν ἐπιμέρους ἐνεργημάτων τῶν ἰδιαζόντων εἰς τὴν ἀτομικὴν καὶ ὑποκειμενικῶς περιωρισμένην ὑφήν, εἰς τὴν ὑποκειμενικῶς περιωρισμένην ἐνιαίαν ὁλότητα τοῦ καθ' ἕκαστον ἀτόμου. Ταύτην δ' ὁμοίως ἐμβάλλει πάλιν εἰς τὴν ὑφήν τοῦ ἱστορικῶς δεδομένου ἀντικειμενικοῦ πνεύματος. Τὴν προερευθεῖσαν ἀτομικὴν ὑφήν μετρεῖ πρὸς τὴν δυνατὴν καὶ αἰτουμένην ἰδανικὴν ὑφήν αὐτοῦ, ὁμοίως δὲ τὸ πέρα τοῦ ἀτόμου χωροῦν πρὸς τὸ ὑπὸ τῆς ἱστορικῆς ἐποχῆς μορφωθὲν καὶ αὐτῇ ἰδιάζον πολιτιστικὸν ἰδεῶδες. Ἐκ πασῶν τῶν γραμμῶν τούτων ἐξαιρεται τότε τὸ ἰδιόρρυθμον τοῦ ὑπὸ κατανόησιν ἀντικειμένου, μεθ' ὀρισμένου διαγράμματος, οἷον πρόκειται ὡς πραγματικότης, καὶ ὅπερ ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξεύρωμεν οὕτω καθωρισμένον μόνον διὰ τοῦ περιπλόκου ἐκείνου συστήματος τῶν προσδιοριστικῶν ἔρων.

Γ'. Ἡ τελευταία αὐτῆ πρὸς τὸ δεοντολογικὸν τροπῆ, καθίσταται οὐσιώδης, ἦταν πρόκειται οὐχὶ περὶ ψυχολογίας ὀρμωμένης ἀπὸ τῆς ψυχῆς ὡς διηρθρωμένου ἐνιαίου ὄλου ἢ ὡς ὑφῆς, ἀλλὰ περὶ κατανοούσης ἐξελικτικῆς ψυχολογίας. Τὸ ἔργον δ' ἡμῶν ἀνήκει εἰς τὸ πεδῖον ἐκείνης τῆς ψυχολογίας, ἥτις ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἐξελίξιν ψυχικῆς ὑφῆς ἢ ψυχικῶς διηρθρωμένων ἐνιαίων ὄλων. Ὁ ἴδιος ὁ ἔφηβος δὲν βιοῖ τὸ νόημα τῆς ἐξελίξεως αὐτοῦ· πρὸ πάντων δὲ δὲν λαμβάνει συνείδησιν τοῦ ὅτι πολλὰ τῶν φαινομένων τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ κέκτηνται ὀρισμένον ἐξελικτικὸν νόημα καὶ ὅτι δὲν θὰ περιεῖχον νόημα δυνάμενον νὰ γνωσθῇ, ἐὰν δὲν ἡδυνάμθα νὰ κατανοήσωμεν αὐτὰ ὡς ἐξελικτικὰ ἀκριβῶς φαινόμενα. Ἐπειτα, ὅτι βιοῦται ἤδη ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐφήβων ὡς σκοπὸς ἢ ὡς κανὼν τῆς ἐξελίξεως, οὐ

μόνον δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ συμπίπτῃ, ἀλλὰ καὶ σπανίως συμπίπτει πρὸς ὅ,τι ἀπὸ τῆς ἐπόψεως πνευματικοῦ βίου ἐξ ἀντικειμένου καὶ πρὸς τὸ κανονικὸν τείνοντας θὰ ἦτο ὁ κυρίως ἰδανικὸς τύπος τοῦ ἀτόμου. Τοιαῦται ὑποθέσεις ἀπὸ ὑψηλοτέρων ἐπόψεων τεθιγμέναι δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν ἐξελικτικὴν ψυχολογίαν· ἀλλὰ πρόκεινται ὁμῶς ὡς σιωπηρὰ σημεῖα κατευθύνσεως διὰ τὴν κρίσιν καὶ δέον διὰ τοῦτο νὰ καταστοῦν συνειδητὰ διὰ μεθοδολογικῆς τινὸς πραγματείας αὐτῶν.

Τί σημαίνει καθόλου ψυχικὴ ἐξέλιξις; Ἴν πάσῃ ἐξελιξεί πρόκειται περὶ σειρᾶς μεταβολῶν, εἰς ἃς ὑπόκειται ἀτομὸν τι διὰ τῆς συνεργίας ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν παραγόντων, ἀλλ' οὕτως, ὥστε ὁ καθορισμὸς τῆς κατευθύνσεως ἀνάγεται πρὸ πάντων εἰς ἐπιτερικὰς προδιαθέσεις ἢ τάσεις τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ὑποκειμένου. Πρὸς τοῦτοις εἰς τὴν ἐξέλιξιν ἀνήκει ἡ «ἀνέλιξις» τ. ἔ. ἡ συναρμοολόγησις τῶν λειτουργιῶν καὶ ἐνεργειῶν πρὸς ἀποτελεσθὲν μεζονοῦ ποικιλίας, τῆς ἐνιαίας συναρτήσεως καὶ τῆς ταυτότητος τοῦ ὅλου ὑποκειμένου παραμενουσῶν παρὰ ταῦτα ἀμεταβλήτων. Τέλος περὶ ἐξελίξεως ὁμιλοῦμεν μόνον ἐν σχέσει πρὸς ἀξίαν ἀντιπροσωπευομένην ἐν τῷ τελευταίῳ σταδίῳ, ἧς ἡ πραγμάτωσις δύναται μάλιστα νὰ νοηθῇ πολλαχῶς ὡς πρὸς τὸ τέλος, τὸν σκοπὸν ρέπουσα δύναμις, ἐνεργὸς ἐν τῇ ὅλῃ σειρᾷ τῶν μεταβολῶν.

Ψυχικὴ λοιπὸν ἐξέλιξις εἶναι ἐκ τῶν ἐσω ἀνάπτυξις τοῦ ἀτομικοῦ ψυχικοῦ βίου εἰς μεζονα ἐσωτερικὸν εἰρμὸν καὶ αὐξήσιν τῆς ἀξίας τῆς ἐνότητος τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν. Προβληματικὸν χαρακτῆρα φέρει ἐνταῦθα πρὸ πάντων ἡ ἀρχὴ τῆς αὐξήσεως τῆς ἀξίας. Ἐνὸς τοῦτο τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως μεταβάλλεται ἀναλόγως τοῦ μέτρου, ᾧ ἐκάστοτε χρώμεθα. Ἐὰν ὡς ἐσχάτην ἀξίαν θεωρήσωμεν μόνον τὴν συντήρησιν τοῦ ψυχοφυσικοῦ ἀτόμου, εἰς τὴν ἐξέλιξιν ἀνήκει μόνον ὅ,τι ὀδηγεῖ εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Ἴν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει ψυχικὴ ἐξέλιξις θὰ ἐσήμαινεν ἐπίτασιν μόνον τῆς πρὸς ζωὴν ἱκανότητος, τῆς ἐκ φύσεως προσαρμογῆς εἰς τοὺς φυσικοὺς ὄρους τῆς ζωῆς διὰ ψυχικῶν μέσων καὶ λειτουργιῶν. Ἐὰν ὁμῶς τὴν ἐσχάτην ἀξίαν διδωμεν ἐν τῇ εἰς τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα συμμετοχῇ καὶ ἐν τῷ

άνωτέρω πνευματικῷ βίῳ καθόλου, τὸ νόημα τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως ἀποβαίνει πολὺ πλουσιώτερον καὶ πολυπλοκώτερον. Αἱ «προσαρμογαὶ» καὶ «ἐνέργειαι» ἀναφέρονται τότε καὶ εἰς τὸ πνευματικὸν περιβάλλον, ὄχι μόνον εἰς τὸ φυσικόν. Συμφώνως δὲ πρὸς τὸν ὄρισμὸν ἡμῶν δὲν ἀρκεῖ μόνον ἡ προϊούσα ποικιλία, ἀλλ' ἀνάγκη νὰ διασώζεται καὶ ἡ ἀποτέτελεσμένη ἐνότης. Ὁ ἐν ἑαυτῷ συνηρμολογημένος πνευματικὸς οὗτος ἀπαρτισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι πνευματικὴ μορφή ἠθικὸν περιεχόμενον, ἐν μιᾷ λέξει προσωπικὸς βίος, π ρ ο σ ω π ι κ ὁ τ η ς. Ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ οὐχὶ ἀπλῶς φυσικῆς, ἀλλὰ πνευματικῆς ἐντελεχείας ὁμιλεῖ ὁ Goethe περὶ «ἐγκεχαραγμένου εἴδους, ὑπερ ζῶν ἐξελλίσσεται».

Καὶ ἡμεῖς ὡσαύτως δὲν πρέπει νὰ ἐκλάβωμεν τὴν ἐξελικτικὴν ψυχολογίαν στενωτέρον. Ἀλλαις λέξεσιν, ἡ ἦβη δὲν εἶναι δι' ἡμᾶς μόνον τὸ ἐξελικτικὸν στάδιον τὸ κείμενον μεταξύ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ἐν φυσιολογικῇ ἐννοίᾳ καὶ τῆς ὀρίμου ἐν τῇ αὐτῇ ἐννοίᾳ, ἀλλ' εἶναι ἡ ἡλικία, ἣτις κεῖται μεταξύ τῆς εἰς τύπον οὕτω ἀναπτυχθείσης πνευματικῆς ὑφῆς τοῦ παιδὸς καὶ τῆς σταθερᾶς πνευματικῆς ὑφῆς τοῦ ὀρίμου ἀνδρὸς ἢ τῆς ὀρίμου γυναικὸς.

Ἡ μεταξύ περιγραφικῆς καὶ ἐν ὑψηλοτέρᾳ ἐννοίᾳ κατανοούσης ψυχολογίας διάκρισις ἐκφαίνεται καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι οἱ ἔφηβοι δὲν βιοῦν πάντοτε τὴν ψυχικὴν αὐτῶν ὑφῆν καὶ τὰς καταστάσεις αὐτῆς ὡς φαινόμενα ἐξελίξεως. Δι' αὐτοὺς κέκτηνται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ταῦτα τὸν τελειωτικὸν χαρακτήρα, τὸν ὁποῖον συνειθίζουν νὰ φέρουν δι' ἡμᾶς τὰ ἐν ἐκάστη στιγμῇ βιώματα. Ἦδη δὲ διὰ τοῦτο δὲν κατανοοῦν πλήρως ἑαυτοὺς, διότι δὲν προαισθάνονται τὸ ἐξελικτικὸν νόημα τῶν κρίσεων αὐτῶν καὶ τῶν ταλαντεύσεων. Ἄλλ' ἡ ἐξελικτικὴ ψυχολογία ἔχει πλὴν τοῦ γενικωτέρου ἔργου τοῦ κατανοεῖν καὶ τὸ εἰδικώτερον ἔργον τοῦ κατανοεῖν φαινόμενά τινα ὡς ἐξελικτικὰ καὶ ἀνάγειν αὐτὰ εἰς τελολογίαν, ἣτις δὲν καθίσταται συνειδητὴ τοῦλάχιστον ἐν ταῖς ὑποκειμενικοῖς βιώμασι τῶν ἐφήβων καὶ ἡ ὁποία χωρεῖ μάλιστα πέρα τοῦ ὑποκειμένου αὐτῶν, ἐφ' ὅσον πᾶσα ἐκ τῶν ἔσω προϊούσα ἐξελίξεις ἀνάγκη νὰ διαφορηθῇ πρὸς τοὺς ἐξωτερικοὺς, φυσικοὺς τε καὶ πνευματικοὺς, ὄρους τῆς ζωῆς. Τὰς τοιαύτας κατευθύνσεις καὶ διατάξεις τῆς ἐξελίξεως τείνομεν ἐν τῷ μυθοπλαστικῷ

ἡμῶν πνεύματι νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὰς μυστικὰς προθέσεις (πνευματικῆς τινος) φύσις. Τοῦτο δὲν εἶναι φυσικὰ παρὰ εἰκῶν, ἀλλ' ἅμα πρόσφορος βραχυλογία πρὸς ἔκφρασιν τοῦ γεγονότος, καθ' ὃ φαινόμενά τινα τοῦ ψυχικοῦ βίου καθίστανται κατανοητὰ μόνον διὰ τῆς ἀναφορᾶς αὐτῶν εἰς «ἐξελικτικὸν νόημα». Οὕτω λ. γ. ὑμιλιώμεν περὶ τῆς ἐξελικτικῆς σημασίας τῆς φαντασίας ἢ περὶ τοῦ νοήματος, ὑπερ ἐνυπάρχει ἐν τῇ μεταξὺ ἔρωτος καὶ γενετησίῳ ἀπελευθέρωσις διακρίσει ἢ ἐν τῇ μεταξὺ ἰδανικῆς βιώσεως καὶ ἀντιλήψεως τῆς πραγματικότητος διαρχίᾳ. Ἐὰν ὑπάρχουν ἐνταῦθα πραγματικῶς «προθέσεις» ἢ μὴ, εἶναι ἀδιάφορον ὑπερ ἐνδιαφέρει ἡμᾶς εἶναι τὸ γεγονός ὅτι χρῆζομεν τοιούτων ἀρχῶν, ἵνα ἀντιληφθῶμεν τὴν ἐσωτερικὸν σύνδεσμον τῶν ψυχικῶν φαινομένων. Καὶ ἐνταῦθα λοιπὸν ἀναγόμεθα πέρα τῶν βιωθέντων συμβαμάτων καὶ κατανοοῦμεν αὐτὰ «ἐρμηνεύοντες». Ἄνευ τοιούτων ὑποθέσεων δὲν εἶναι δυνατὴ ἡ ἐξελικτικὴ ψυχολογία· ἀνευ αὐτῶν θὰ περιορίζετο ἐντὸς τῆς ἀπλῆς θετικουκρατικῆς διαπιστώσεως ἀπυνδέτων πρὸς ἀλλήλας λεπτομερειῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁλόκληρον ἡμῶν τὸ βιβλίον εἶναι γεγραμμένον ἀπὸ τῆς θεμελιώδους ταύτης ἀρχῆς, δὲν θὰ ἀνάγωμεν ἐκάστην τάξιν φαινομένων χωριστὰ εἰς αὐτήν, ἀλλ' ἀρκούμεθα εἰς τὸν θεμελιώδη καὶ γενικὸν τοῦτον ἐν ἀρχῇ καθορισμόν. Ψυχικὴ ἐξέλιξις εἶναι λοιπὸν αὐξήσις τῆς καθ' ἕκαστον ψυχῆς ἐντὸς τοῦ ἀντικειμενικοῦ καὶ τοῦ κανονιστικοῦ πνεύματος τῆς ἐκάστοτε χρονικῆς περιόδου, καὶ δὴ τοιαύτη, ὥστε ἡ περὶ τὰς πνευματικὰς συναρτήσεις τὰς πέρα τοῦ ἀτόμου χωρούσας γνώσεις καὶ ἡ ὡς βᾶσις αὐτῆς χρησιμεύουσα ἢ ἐπ' αὐτῆς ἐποικοδομουμένη βίωσις νὰ ἐμπεδῶνται αἰετὶ μᾶλλον ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, ἐπιτεινομένη μὲν βαθμιαίως, ἀλλὰ καὶ διασώζουσα τὴν ἀποτελεσμένην ἐνότητά, ἣτις αἰετὶ σαφέστερον ἐμφανίζει τὴν ἀτομικὴν ψυχικὴν ὑπὲρ ὡς πνευματικὴν μορφολογικὴν ἀρχὴν καὶ ὡς ἐπιδικωκομένην ἰδανικὴν μορφήν.

Δ. Καὶ νῦν τὸ τελευταῖον. Ἐφ' ὅσον τὸ ἐν ἀναπτύξει τελῶν ὑποκειμενὸν ἐνεργεῖ ὡς δι' ἐπιλογῆς προβαίνουσα δύναμις ἐναντι τῶν φυσικῶν καὶ τῶν πνευματικῶν συνθηκῶν τῆς ζωῆς, ἐφ' ὅσον ἐμφανίζει ἰδίαν κατεύθυνσιν ἐν τε τῇ παροχῇ καὶ τῇ βίωσει τοῦ νοήματος, εἶναι μορφήν ἐμβάλλουσα καὶ μορφήν κεκτημένη ἀτιμοκό-

της. Πᾶν ἐπὶ μέρους ὄν εἶναι κατὰ τοῦτο ὅλως ἰδιόρρυθμον, κόσμος καθ' ἑαυτὸν, μονὰς κατοπιρίζουσα τὸ σύμπαν ὡς οὐδεμία ἄλλη καὶ κατ' ἰδιάζοντα αὐτῇ μόνον τρόπον. Ἄλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν δύναται νὰ γίνῃ πλέον ὑποκείμενον ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης: *individuum est ineffabile*. Πρὸς τὰ ἰδιάζοντα ταῦτα φαινόμενα τῆς καθ' ὅλου πνευματικῆς ἀνθρωπότητος δυνάμεθα νὰ προσεγγίσωμεν μόνον διὰ νοητικῶν καὶ δι' ἐννοιῶν ἀποτελουμένων εἰδολογικῶν πλασμάτων, ἅπερ κεῖνται μέσα μεταξὺ τοῦ ὅλως γενικοῦ καὶ τοῦ ὅλως ἐποπτειακοῦ. Ἐὴν τοιαύτην αἰσθητοποίησιν τῆς γενικῆς ἐννοίας καλοῦμεν τύπον (ὡς καλοῦμεν ἰδ ε ὤ δ ε ς τὴν αἰσθητοποίησιν τῆς ἰδέας κατὰ τὴν μετάβασιν αὐτῆς εἰς τὸ ἐποπτειακόν). Ἡ αἰσθητοποίησις τῆς καθολικῶς ἀνθρωπίνης ψυχικῆς ὑφῆς κατὰ ἰδ ε ὤ ς νόμους ὁδηγεῖ εἰς ἀνθρωπίνους τύπους καὶ εἰς ἐξελικτικούς τύπους. Ἡ μὲν γενικὴ ψυχολογία καθίσταται ἐνταῦθα ψυχολογία τῶν ἀτομικῶν διαφορῶν ἢ δὲ γενικὴ ἐξελικτικὴ ψυχολογία μεταβάλλεται εἰς τύπους ἐρευνῶσαν καὶ τύπους προβάλλουσαν ἐξελικτικὴν ψυχολογίαν. Καὶ ὅταν μὲν τὸν τύπον ἐκζητῶμεν διὰ τῆς ἐπαγωγῆς τῆς στηριζομένης ἐπὶ τῆς συχνῆς πείρας ἡμισειδῶν περιπτώσεων γεννᾶται ὁ κατὰ μέσον ὄρον τύπος. Ὅταν δὲ ἐξευρίσκωμεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐκ τῶν προτέρων συνθέσεως κατὰ τινὰ νόμον, τὸν ὁποῖον νοοῦμεν πραγματοποιηθέντα ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ καθαρότητι, ἔχομεν τὸν ἰδανικὸν τύπον. Ὡς δὲ ἐπαγωγή καὶ παραγωγή ἐν γένει, οὕτω καὶ οἱ δύο οὗτοι τρόποι τῆς μεθοδικῆς ἐρεύνης συνδέονται πρὸς ἀλλήλους ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ γνώσει.

Ἡ ἡμετέρα ψυχολογία τῆς ἥβης ἀποβαίνει τυπολογικὴ ψυχολογία ἀφ' ἧς στρέψωμεν τὴν προσοχὴν ἐπὶ τὰς ἀτομικὰς διαφορὰς τῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς ψυχικῆς ὑφῆς τῆς ἡλικίας ταύτης. Αὗται εἶναι δυνατόν νὰ ὑφελιωνται εἰς πρωταρχικὴν καὶ ἀρχῆθεν ἐνοικηῶσαν κατεύθυνσιν τῶν προδιαθέσεων, ἐξ ὧν μία κυριαρχεῖ τῶν λοιπῶν κατὰ τοιαύτον τρόπον, ὥστε ἡ σύνολος ψυχικὴ ὑφῆ ἀναγκάζεται νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν ταύτην. Δύναται δ' ἡμῶς νὰ γεννηθοῦν καὶ διὰ τῆς εἰς τοὺς ὄρους τῆς ζωῆς προσοχῆς τοὺς ὑπὸ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος τεθημένους, οἱ εἶναι λ. γ. οἱ ἐθνικοὶ τύποι, οἱ τύποι τῶν διαφορῶν τάξεων, οἱ

ιστορικοί τύποι, τύποι τῶν διαφορῶν ἐποχῶν κ.λ. Αἱ ἀτομικαὶ διαφοραὶ ἀσκοῦν ἐπίδρασιν καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν φυσικὸν ὀργανισμόν καὶ φαίνεται ὅτι εὐρίσκονται εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς τὴν σωματικὴν ὑφῆν. Τὸ σπουδαιότατον παράδειγμα τῆς τοιαύτης ἀναλογίας ἀποτελεῖ ἡ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ἄμα διαφορὰ τῶν δύο φύλων. Ἀκριβῶς δ' ὁ κλάδος οὗτος τῆς τυπολογικῆς ψυχολογίας διδάσκει μετ' ἐξαιρετικῆς σαφηνείας ὅτι πάντα τὰ ψυχικὰ στοιχεῖα καὶ πάντα τὰ πεδία τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας δύνανται μὲν νὰ εἶναι παρὰ πᾶσι κοινά, ἀλλ' ὅτι ἡ διαφορὰ αὐτῶν θέσις ἐν τῇ συνόλῳ ψυχικῇ ὑφῆῃ παράγει ἐντελῶς διαφορῶς ψυχικοὺς τύπους.

Ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ τυπολογικὴ αὕτη ψυχολογία τελεῖ ἔτι ἐν ἐμβρυούδει καταστάσει καὶ ὅτι μόνον διὰ βραδείας καὶ ἀκριβοῦς ἐργασίας δύνανται νὰ προαχθῇ. Ἰννορίζομεν φυσικὰ ὅτι ἡ ψυχικὴ λ. γ. ἐξέλιξις τῆς ἐφήβου χωρεῖ διαφόρως τῆς τοῦ ἐφήβου καὶ ὅτι ἡ ψυχικὴ αὐτῆς ὑφῆ ἐμφανίζει διάπλασιν διάφορον ἢ παρὰ τοῦ ἐφήβου. Ἄλλ' ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ δι' ἐννοιῶν ἀντίληψις τῶν βαθειῶν τούτων περὶ τὸν φυσικὸν ὀργανισμόν διαφορῶν εἶναι πολὺ δυσχερῆς. Ἐἰ καὶ δὲν στεροῦμαι παρατηρήσεων ἀναφερομένων εἰς τὸ θῆλυ γένος, ὀφείλω ὁμῶς νὰ ἔῤῥω ὅτι ἡ πραγματεία μου ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν τὸ ἄρρεν πρὸ πάντων γένος. Τοῦναντίον νομίζω ὅτι τὸ βιβλίον τῆς Charlotte Bühler ἰσχύει ἐν πολλοῖς, ἀκόμη δὲ καὶ ὡς πρὸς τὰ θεμελιώδη σημασίαν ἔχοντα, μόνον διὰ τὴν ἐφηβον. Διότι μεγάλην σπουδαιότητα ἔχει ἐνταῦθα τὸ γεγονός ὅτι ἡ συγγραφεὺς ἐβίωσεν αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ὡς γυνὴ τὰς ψυχικὰς καταστάσεις τῆς ἐφήβου, ὅπερ καλλιστῶς δυνατὴν τὴν πρὸς τὴν πραγματικότητα σύμμετρον ἀποπλήρωσιν τοῦ διὰ τῆς ψυχικῆς ὑφῆς παρισταμένου σχήματος. Ἡ ἀντίληψις τῆς βαθείας ταύτης διαρχίας τοῦ φυσικοῦ ἄμα καὶ πνευματικοῦ βίου εἶναι λοιπὸν δυσχερῆς· πολὺ δυσχερεστέρα δ' ὁμῶς ἀποβαίνει φυσικὰ αὕτη προκειμένου περὶ τῶν λεπτοτέρων ἀποχρώσεων τῆς ἀτομικότητος. Δὲν δυνάμεθα τὸ κατ' ἀρχὰς νὰ προχωρήσωμεν πέρα ἐμφανῶν τινῶν τυποπλαστικῶν γνωρισμάτων.

* * *

Μετὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἔργου καὶ τῆς μεθόδου τῆς ψυχο-